

Mitryashkina, N.V. (2023). Model' podgotovki sotsial'nykh pedagogov v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya k profilaktike nasiliya v internet-kommunikatsiyakh podrostkov [Model of training social teachers in the system of lifelong education for the prevention of violence in the Internet communications of adolescents]. *Mir nauki, kul'tury i obrazovaniya*, (5), 229–232.

O'Campo, P., Velonis, A., Buhariwala, P., Kamalanathan, J., Hassan, M.A., & Metheny, N. (2021). Design and development of a suite of intimate partner violence screening and safety planning web apps: User-centered approach. *Journal of Medical Internet Research*, 23(12), e24114. <https://doi.org/10.2196/24114>

President of the Republic of Kazakhstan. (2026). On the declaration of the Year of Digitalization and Artificial Intelligence: Decree of the President of the Republic of Kazakhstan No. 1151 of January 6, 2026. <https://www.akorda.kz/ru/ob-obyavlenii-goda-cifrovizacii-i-iskusstvennogo-intellekta-601222>

Rogers, M., Fisher, C., Ali, P., Allmark, P., & Fontes, L. (2022). Technology-facilitated abuse in intimate relationships: A scoping review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24. <https://doi.org/10.1177/15248380221090218>

Sabri, B., Glass, N., Murray, S., Perrin, N., Case, J. R., & Campbell, J. C. (2021). A technology-based intervention to improve safety and mental health outcomes for immigrant women experiencing intimate partner violence. *BMC Public Health*, 21. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11930-2>

Soldatova, G.U., & Teslavskaya, O.I. (2019). Osobennosti ispol'zovaniya tsifrovyykh tekhnologiy v sem'yakh s det'mi doskol'nogo i mladshego shkol'nogo vozrasta [Features of the use of digital technologies in families with preschool and primary school children]. *Natsional'nyy psikhologicheskii zhurnal*, (4), 12–27.

Spirina, V.I., & Spirina, M.L. (2012). Podgotovka sotsial'nogo pedagoga k profilaktike nasiliya nad rebenkom v sem'e: Monografiya [Training of a social educator for the prevention of child abuse in the family: Monograph]. Armavir State Pedagogical Academy.

Tarabrina, K.S. (2023). Vliyaniye tsifrovyykh tekhnologiy na sovershenie nasil'stvennykh prestupleniy v otnoshenii nesovershennoletnikh [The impact of digital technologies on the commission of violent crimes against minors]. *Probely v rossiyskom zakonodatel'stve*, 16(8), 161–166.

Woodlock, D. (2017). The abuse of technology in domestic violence and stalking. *Violence Against Women*, 23(5), 584–602. <https://doi.org/10.1177/1077801216646277>

Woodlock, D., McKenzie, M., Western, D., & Harris, B. (2019). Technology as a weapon in domestic violence: Responding to digital coercive control. *Australian Social Work*, 73, 1–13. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2019.1607510>

Yanak, A.L. (2021). Deti i roditeli v informatsionnom prostranstve: vzaimodeystvie, riski i strategii obespecheniya bezopasnosti [Children and parents in the information space: Interaction, risks, and safety strategies]. *Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya seriya. Seriya: Sotsiologiya. Politologiya*, 21(1), 64–71.

Zhunosbekova, A., Zelvys, R., Askarkyzy, S., & Bekzhanova, B. (2023). The development of digital competencies among teachers in the context of transition to the “University 4.0”. *Pedagogy and Psychology*, (3), 88–97. <https://doi.org/10.51889/2960-1649.2023.15.3.010>

FTAXP 14.01.11

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2026.91.3.020>

К.С.Нурова,^{1*} А.М.Джанисенова^{1*} Ә.А.Ғалымжан¹

¹ Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
Ақтау қ., Қазақстан

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ОҚУШЫЛАРҒА КӘСІБІ БАҒДАР БЕРУГЕ ДАЯРЛАУ

Аңдатпа

Қазіргі қоғамда еңбек нарығы мен мамандықтардың үздіксіз жаңарып, жедел дамуы және кәсіптер әлеміндегі өзгерістер болашақ педагогтердің оқушыларды кәсіби бағдарлауға даярлау жүйесін жетілдіруді талап етеді. Жалпы алғанда, оқушыларға кәсіби бағдар беру әлеуметтік жүйе ретінде мемлекеттің кадрлік саясатының бөлінбейтін элементі және еңбек ресурстарын басқару тетігінің құрамдас бөлігі. Ол экономиканың сұранысын, халықтың демографиялық және ұлттық ерекшеліктерін ескеруге, еңбекпен қамту құрылымын қалыптастыруға, тұлғалық және қоғамдық қызығушылықты үйлестіруге, олардың шығармашылық қабілеттері мен әлеуметтік белсенділіктерін дамытуға, еңбекпен қанағаттандыруды арттыруға мүмкіндік береді. Бүгінгі қоғамда кәсіби бағдар беру жүйесі қоғам және жеке кәсіпорын деңгейінде әлеуметтік-экономикалық дамудың табыстылығына қол жеткізудің мақсатын анықтайтын маңызды факторлардың біріне саналады. Сондықтан, заманауи қоғамда кәсіби бағдар беру оқушылардың болашақ мамандығына тұлғалық қатынасын, оның мәні туралы түсініктерін, ары қарай кәсіби өзін-өзі жетілдіруіне қажетті еңбек дағдыларын қалыптастыруды жаңаша ойлауды және оны практикалық тұрғыдан шешуді талап етеді.

Түйін сөздер: кәсіби бағдар беру, кәсіп, кәсіби бағдарлау жұмыстары, инновациялық технологиялар, педагогикалық шарттар, психологиялық шарттар.

Нурова К.С., ^{1*} Джанисенова А.М., ^{1*} Галымжан А.А. ¹
¹ Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш.Есенова,
г.Актау, Казахстан

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРОФОРИЕНТАЦИИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В современном обществе непрерывное обновление и ускоренное развитие рынка труда и профессий и изменения в мире профессий требуют совершенствования системы подготовки будущих педагогов к профессиональной ориентации учащихся. В целом профориентация учащихся как социальная система является неотъемлемым элементом кадровой политики государства и составной частью механизма управления трудовыми ресурсами. Она позволяет учитывать спрос экономики, демографические и национальные особенности населения, формировать структуру занятости, гармонизировать личностный и общественный интерес, развивать их творческие способности и социальную активность, повышать удовлетворенность трудом. В современном обществе система профориентации считается одним из важнейших факторов, определяющих цель достижения успешности социально-экономического развития на уровне общества и частного предприятия. Следовательно, в современном обществе профориентация требует нового мышления и практического решения личностного отношения учащихся к будущей профессии, понимания ее сущности, формирования трудовых навыков, необходимых для дальнейшего профессионального самосовершенствования.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессия, работы профессиональной ориентации, инновационная технология, педагогические условия, психологические условия.

Nurova K., ^{1*} Janissenova A., ¹ Galymzhan A. ¹
¹ Caspian University of Technologies and Engineering named after Sh.Yessenov,
Aktau, Kazakhstan

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR CAREER GUIDANCE OF STUDENTS

Abstract

In modern society, the continuous renewal and accelerated development of the labor market and professions and changes in the world of professions require the improvement of the system of training future teachers for the professional orientation of students. In general, student career guidance as a social system is an integral element of the state's personnel policy and an integral part of the human resource management mechanism. It allows us to take into account the demand of the economy, demographic and national characteristics of the population, form an employment structure, harmonize personal and public interests, develop their creative abilities and social activity, and increase job satisfaction. In modern society, the career guidance system is considered one of the most important factors determining the goal of achieving successful socio-economic development at the level of society and private enterprise. Consequently, in modern society, career guidance requires new thinking and practical solutions to students' personal attitudes towards their future profession, understanding its essence, and developing the work skills necessary for further professional self-improvement.

Keywords: professional orientation, profession, vocational guidance work, innovative technology, pedagogical conditions, psychological conditions.

Кіріспе. Қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының қазіргі заманғы кезеңіне сай мамандарды дайындауда оқушыларды кәсіби бағдарлау мектептік білім берудің маңызды мақсатының біріне саналады. Демек, мектеп өмірі оқушылардың белгілі бір мамандықты (кәсіпті) таңдауына, сол мамандыққа бейімділіктері мен қабілеттерін айқындауға және оны ары қарай дамытуға, сонымен бірге кәсіби қызығушылықтарын, болашақ еңбек әрекеті үшін маңызды адамгершілік сапаларын қалыптастыруға мүмкіндік беруі қажет.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 24-бабында «Әркімнің еңбек ету бостандығына, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауына құқығы бар» - деп көрсетілуі құқықтың толығымен жүзеге асырылуы үшін еңбек Отанымыздың барлық азаматтарының табиғи қажеттілігіне айналуы тиіс (Конституция, 1995). Білім беру жүйесі қоғамның маңызды стратегиялық саласы, ол алдымен мемлекеттің болашақ азаматын тәрбиелеу және кәсіби қалыптастыру міндетін

жүзуге асырады. Ол кәсіби білім жүйесінің қазіргі заманғы тенденциясының жаңа деңгейге өтуімен тығыз байланысты.

Қазақстан Республикасында педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалар лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларында «педагог-кәсіби бағдар беруші» лауазымының енгізілуі білім беру ұйымдарында кәсіби бағдар беру жұмысын пән мұғалімдері, психологтар, әлеуметтік педагогтар, сынып жетекшілері ұйымдастырады, бұл олардың қосымша жұмысын жетілдірудің қажеттілігін көрсетеді (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің бұйрығы, 2022).

Сондықтан, бұл нормативті құжаттардағы қойылған міндеттер мемлекеттің еңбек ресурстарын дайындау теориясы мен практикасы қоғамның сан алуан саласының сұраныстарына сай еңбекке жарамды кадрларды бөлу мен тұлғаны кәсіби дайындау үдерістерінің үйлесуінде мектептің әрекеті оқушыларды мамандықты саналы таңдауға дайындау екендігін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына сәйкес «кәсіптік бағдар - білім алушының кәсіптік қызығушылықтарына, жеке қабілеттері мен психикалық-физиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және кәсіптік мүмкіндіктер саласында, мамандық пен оқитын орнын еркін және саналы таңдау құқықтарын іске асыруына ақпараттар мен консультациялық көмек беру», – деп анықталады (Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 2011).

Кәсіптік бағдар берудің ұлттық моделі кәсіби ақпараттандыру мен кеңес беруге негізделеді. Орта білім беруде оқушыларға кәсіби бағдар берудің психологиялық, әлеуметтік, экономикалық және басқа да аспектілерін қамтитын үздіксіз жүйе құрылады. Кәсіптік бағдар беретін педагогтер ата-аналар мен оқушыларға мына мәселелер бойынша кеңес беруге тиіс: экономиканың аймақтық және ұлттық құрылымы мен даму перспективалары; мамандықтар атласына сәйкес, аймақтағы және елдегі сұранысқа ие мамандықтар; таңдаған бағыты бойынша колледждер мен ЖОО-ға түсу мүмкіндігі, грант түрлерінің қолжетімділігі (Тұжырымдама, 2023).

Негізгі мектеп бағдарламасы кәсіпке дейінгі дайындыққа, колледждерде немесе жоғары сыныптарда үздіксіз білім алуға бағытталады. 10-11 сыныптарда кәсіпке маманданудың бастапқы машықтарын игеруге жағдай жасалады. Тұрғылықты жерінде колледждер бар жоғары сынып оқушылары жергілікті еңбек нарығындағы сұранысқа орай, сол білім ордаларында білім алады. Мектеп түлектерінің аттестатпен бірге, бастапқы мамандық жөнінде куәлік алып шығуы қарастырылады (Ұлттық баяндама жобасы, 2023).

Әлемде жаңа заманауи мамандықтардың пайда болуымен, еңбекті автоматтандыру, білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдар беру білім алушыларға мамандықты таңдаумен бірге, кәсіби өзін-өзі анықтауы, өмір жолында саналы әрі дербес таңдау жасауына мүмкіндік беретін құзыреттерді талап етеді.

«Кәсіби бағдарды» анықтау үшін әлемде «мансаптық көшбасшылық – мансаптық Нұсқаулық» термині қолданылады. Career Guidance түсінігі елдердің кәсіби бағдарлау мәселесіндегі мемлекеттік саясатын, қуатты ақпараттық және әдістемелік ресурстарды қолдана отырып, өз қызметтерін ұсынатын білікті мамандарды қамтитын кең сала. Ақпаратты ыңғайлы қабылдау үшін әрі қарай мәтін бойынша «кәсіби бағдар» термині қолданылады.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) кәсіптік бағдарлауды «кез келген жастағы және өмірінің кез келген сәтіндегі адамдарға оқыту бағытын, кәсіптік даярлықты және кәсіптік қызмет саласын таңдау және өз мансабын басқару мәселелері бойынша көмек көрсетуге бағытталған» қызмет ретінде айқындайды (OECD, 2004. Career Guidance).

ЭЫДҰ Дүниежүзілік банкпен бірлесіп кәсіби бағдарлаудың үш негізгі элементін ажыратады:

- мансап туралы ақпарат (еңбек нарығы туралы ақпаратты қоса алғанда, мамандықтар, кәсіптер және мансап туралы ақпарат беру);
- мансаптық кеңес беру (жеке немесе шағын топтарда өткізіледі, онда әңгімелесушілер кездесетін мансаптық мәселелерге ерекше назар аударылады);
- мансаптық оқыту (негізгі мақсаты өз мансабын басқару үшін қажетті құзыреттерді дамытуға көмек көрсету) білім беру бағдарламасы шеңберінде жүргізіледі, адамды өмірлік және кәсіптік мансабын құру және таңдау субъектісі ретінде қарастырады (Watts, 2005).

Еуропалық Комиссия кәсіби бағдар беруді «адамдарға өмірлік шешімдер қабылдауға (білімдік, кәсіптік, жеке дара) және осы шешімдерді жүзеге асыруға көмектесуге бағытталған бірқатар іс-шаралар», - деп анықтайды (Modise, 2015).

Сондықтан, кәсіби бағдар беру мәселесін қазіргі заман тұрғысынан түсіну кәсіби даму тұжырымдамасына негізделеді және оны тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтауын белсендендіру бойынша құралдар жүйесі ретінде анықтайды.

Тәжірибедегі жүйені жетілдіруде кәсіби бағдар берудің теориялық-әдіснамалық және практикалық-қолданбалы деңгейге ие күрделі категория екенін ескеру қажет. Бұл ұғым теориялық деңгейде көптеген ғылым саласы, атап айтқанда, экономикалық теория, әлеуметтану, мәдениеттану, педагогика, психология тұрғысынан ашып көрсетіледі.

Сонымен, кәсіптік бағдар беру өскелең ұрпақтың кәсіби қалыптасуына қоғамның қамқорлығы, табиғи таланттарды қолдау және дамыту, сондай-ақ адамның кәсіби өзін-өзі анықтауына және оның қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін, еңбек нарығындағы әлеуметтік-экономикалық жағдайды ескере отырып, жұмыспен қамтудың оңтайлы түрін таңдауға көмектесетін арнайы іс-шаралар кешенін жүргізу түрінде көрінетін жалпыадамзаттық мәдениеттің құрамдас бөліктерінің бірінің жалпыланған тұжырымдамасы.

Кәсіби бағдар беру оқушыларға болашақ мамандық немесе білім беру траекториясын таңдауға көмек көрсетуге бағытталған іс-шаралар мен қызмет жүйесі практикалық іс-әрекет ретінде пайда болып, біртіндеп теориялық тұрғыдан негізделді, бұл кәсіби бағдар беруді теориялық және практикалық іс-әрекеттің бірлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңға дейін ғылымда кәсіби бағдар беру бойынша психологиялық-педагогикалық және әдістемелік білімнің едәуір көлемі жинақталған, алайда болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлау мәселесін теориялық тұрғыдан негіздеудің және оны жүзеге асырудың психологиялық-педагогикалық шарттарын анықтаудың қажеттілігі әлі де байқалады.

Осы орайда болашақ педагогтер ретінде студенттердің оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау қабілетін ашуы, оқушыларды кәсіби бағдарлаудың педагогикалық технологияларын меңгеруі, кәсіби бағдар берудің сабақтан тыс іс-әрекетін ұйымдастырудың формалары мен әдістерін меңгеруі, сондай-ақ мектептегі кәсіптік бағдарлаудың ерекшелігін білуі қажет.

Болашақ педагогтердің оқушыларымен кәсіби бағдар беру жұмысына дайындығын инновациялық кәсіптік бағдар беру іс-әрекетінің тәжірибесін игеру, оның негізінде жеке тұлғалық және кәсіби сапалар жүйесін қалыптастыру үдерісі және нәтижесі ретінде анықталады, олардың болуы мен қалыптасу дәрежесі оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтаудың пропедевтикалық кезеңінің міндеттерін шешудің нәтижелілігін қамтамасыз етеді:

- оқушыларды оқу-танымдық, зерттеу, сонымен қатар қоғамдық пайдалы және бос уақыттағы іс-әрекеттің сан алуан түрлеріне практикалық тартуға негізделген адамгершілік қатынасты, кәсіби еңбекке қызығушылықты дамыту;

- оқушыларды өз іс-әрекетінің жеке тәсілдерін әзірлеуге, өзін-өзі бағалауға, қарым-қатынас тәжірибесін алуға ынталандыру.

Кәсіби бағдар беру оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру бағдарламасын жүзеге асыру арқылы дербес, саналы кәсіби таңдауды сәтті қабылдау, дамудың жеке траекториясын құру үшін педагогикалық шарттар жасауға бағытталған болашақ педагогтердің кәсіби іс-әрекетінің ерекше түрі.

Сонымен болашақ педагогтердің оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлау өзара байланысты компоненттердің (мотивациялық, когнитивтік және іс-әрекеттік) жиынтығын қамтитын жеке тұлғалық білім.

Сондықтан болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлау деңгейін анықтайтын өлшемдер мен көрсеткіштер мотивациялық, когнитивтік, іс-әрекеттік компоненттеріне сәйкес ұсынылады. Бұл өлшемдер мен көрсеткіштер болашақ педагогтердің оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлау деңгейлерін әзірлеу кезінде ескеріледі және тәжірибелік-эксперименттік зерттеуде қолданылады.

Осы мақсатта мақалада Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университетінде болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлау мақсатында «Б01101- Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 1-4 курс студенттерімен жүргізілген зерттеу нәтижелері ұсынылады.

Материалдар мен әдістер. Кәсіби бағдар берудің мақсаты мен міндеттері теория мен әдіснаманың дамуына сүйенгенде ғана нәтижелі жүзеге асырылады. Себебі, теория мен әдіснамада ұғымдар, идеялар, көзқарастар, түсініктер, формалар мен әдістер, қағидалар практикалық жұмыстардың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді және сынақтан өтіп, тексеріледі.

Осыған орай отандық және алыс-жақын шетелдік ғалымдар зерттеулерінде дайындалған тұлғалық-бағдарлық тұрғының әдіснамалық негізін қарастыру қажет:

- кәсіптік бағдар мен жастардың өзін-өзі анықтауы, мектеп, мектепаралық комбинат, өндірістік училищедегі кәсіби бағдар берудің жалпы мәселелері, белгілі бір іс-әрекет түріндегі кәсіби бағдар беру жұмыстарының ерекшеліктері (А.П.Сейтешев, Г.А.Уманов, Г.Т.Хайруллин және т.б.);

- оқушыларды мамандықты саналы таңдауға дайындау (Б.Г.Ананьев, П.П.Блонский, Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, С.Я. Батышев және т.б.);

- кәсіби бағдар беру жүйесін ұйымдастыру (Л. Кольберг, Д. Сьюпер, Э.Фромм және т.б.). Бұл ғалымдар тұжырымдары қарастырылып отырылған мәселенің әдіснамалық негіздері зерттеуде ерекше маңызға ие.

Зерттелініп отырылған мәселені жүйелілік тұрғыдан қарастыру оқушылардың тұлғалық ішкі іс-әрекет ретінде кәсіби өзін-өзі анықтауына, өз өмірін дербес ұйымдастыруына, кәсіптік жолды өзінің ерекшеліктерін жете ұғыну негізінде саналы таңдауына бағыттайды.

Осы орайда болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлау мәселелеріне арналған отандық және шетелдік зерттеушілердің жұмыстарын талдау қойылған мәселені практикалық шешудің негізгі тәсілдерін анықтауға мүмкіндік берді. Бұл қарастырылып отырылған мәселе бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс бағдарламасын әзірлеуге негіз болады.

Нәтижелер. Сонымен, болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың мотивациялық, когнитивтік, іс-әрекеттік компоненттерінің сапалық сипаттамалары деңгейлерін анықтауға мүмкіндік береді:

1. Болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың мотивациялық компонентінің деңгейлері:

- *төмен деңгей:* болашақ кәсіби іс-әрекеті туралы түсініксіз идеясымен, оқушыларға кәсіби бағдар беру қажеттілігіне сенімділіктің болмауымен, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау саласында түсініктері, кәсіби өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жетілдіруге қызығушылығы мен ұмтылысының қалыптаспауымен сипатталады;

- *орташа деңгей:* болашақ кәсіби іс-әрекетіне, оның ішінде оқушыларға кәсіби бағдар беруге қатысты қызығушылық байқалады, ол мотивациялық саласын қайта құруымен, кәсіби бағдар саласындағы білімге қажеттілікпен, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін қабылдау, бірақ оның маңыздылығын түсінбеуімен, өзін-өзі жетілдірудің, өзін-өзі тәрбиелеудің және өзін-өзі дамытудың маңыздылығын салыстырмалы түрде түсінуімен, бірақ өз бетімен жұмыс істеуге ұмтылысының қалыптаспауымен сипатталады;

- *жоғары деңгей:* болашақ кәсіби іс-әрекетінің мақсаттарына, атап айтқанда оқушыларға кәсіби бағдар беруге тұрақты қызығушылық пен хабардарлық көрінеді, кәсіби педагогикалық іс-әрекет контекстінде оқушыларға кәсіби бағдар берудің орны туралы тұтас түсінігі қалыптасқан, оқушыларға кәсіби бағдар берудің қажеттілігіне тұрақты сенімінің болуы, оқушының тұлғасының маңыздылығын мойындауы, жоғары қарым-қатынасы кәсіби өзін-өзі дамыту және шығармашылық іздеу қажеттілігі көрінеді, болашақ педагогтер тұлғасының қалыптасқан кәсіби педагогикалық бағытының болуымен сипатталады.

2. Болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың когнитивтік компонентінің деңгейлері:

- *төмен деңгей*: бұрын зерттелген пәндер бойынша жүйесіз біліммен сипатталады (педагогикалық, психологиялық, әдістемелік), оқушыларға кәсіби бағдар беру туралы білімі бар, оларды кәсіби іс-әрекетте қолдану қажеттілігін толық түсінбейді, өйткені өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі дамытуға ұмтылысы қалыптаспаған;

- *орташа деңгей*: педагогика, психология, арнайы және әдістемелік білімді жеткіліксіз меңгеруімен, мамандық таңдау жағдайында оқушыларды педагогикалық қолдаудың мазмұны, формалары, тәсілдері мен әдістері туралы білімнің орташа көрсеткіштерімен ерекшеленеді, оларды практикада қолдану қажеттілігін белгімен, тек теориялық дайындықтың маңыздылығын түсінеді, оқушыларды тәрбиелеу мен дамытудың тұжырымдамалық психологиялық-педагогикалық негіздері туралы салыстырмалы түсініктерге ие, оқушыларға кәсіби бағдар беру саласындағы білім олқылықтарын толтыруға ұмтылысы бар;

- *жоғары деңгей*: жалпы педагогикалық пәндер (педагогика бойынша білім), психологиялық (оқушылардың жас ерекшеліктері туралы білім, кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша білім, педагогикалық психология бойынша білім жиынтығы), арнайы, әдістемелік білімнің толық, қалыптасқан көлемінің болуымен сипатталады, болашақ мамандықты таңдауда оқушыларға көмек көрсетуді ұйымдастырудың мазмұны, формалары, тәсілдері мен әдістері туралы теориялық білімнің болуы бойынша жоғары көрсеткіштерге ие, бұл білімді кәсіби іс-әрекетте қолдануға және толықтыруға деген ұмтылысынан айқын көрінеді.

3. Болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың іс-әрекеттік компонентінің деңгейлері:

- *төмен деңгей*: оқушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысында біліктілік пен дағдылардың шамалы жиынтығының, оқушыларға кәсіби бағдар беруді жүзеге асыру біліктілігі, болашақ мамандықты таңдау мәселелерінде шығармашылық белсенділігі қалыптаспаған, іс-әрекет нәтижелері тұрақсыз болуымен сипатталады;

- *орташа деңгей*: оқушыларға кәсіптік бағдар беру жұмысында біліктілігі мен дағдыларының толық емес көлемінің болуымен сипатталады, кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелерінде оқушылармен және олардың ата-аналарымен кеңес беру жұмысын жүргізу бойынша белгілі бір дағдылардың болуы, оқушыларға кәсіби бағдар беру саласындағы білімдерін педагогикалық практикада әрдайым дұрыс қолдана бермейді, оқушыларға кәсіби бағдар беру қажеттілігін түсінуімен сипатталады;

- *жоғары деңгей*: оқушыларға кәсіби бағдар беру біліктілігі мен дағдыларын еркін меңгеруімен сипатталады, болашақ педагогтер тұлғасының қалыптасқан кәсіби іс-әрекетінің болуы, оқушыны жеке тұлға ретінде қабылдай білуі, оның маңыздылығын, өз мүдделері мен қабілеттерін тануы, диагностикалық іс-шараларды, кәсіби таңдау мәселелерінде оқушылармен кеңес беру жұмысын жүргізуде қалыптасқан дағдыларының болуы, іс-әрекеті болашақ мамандықты таңдау мәселелерінде оқушыларға қажетті көмек көрсету мақсатында олардың қызығушылықтары мен бейімділігін анықтауға бағытталған, аналитикалық дағдылары қалыптасқан, педагогикалық үдерістің барлық қатысушыларымен (пән мұғалімдері, педагог-психолог, әлеуметтік педагог, оқу ісі жөніндегі директордың орынбасары, оқушылар және олардың ата-аналары) ынтымақтастықпен өзара әрекеттеседі, оқушыларға кәсіби бағдар беру мәселелеріндегі жоғары танымдық және шығармашылық белсенділігі қалыптасқан, қанағаттану және жоғары өнімділігімен сипатталады.

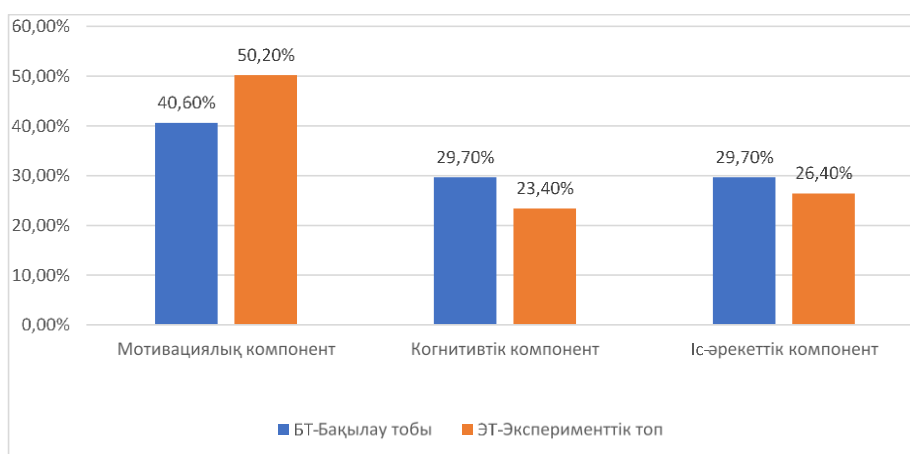
Тәжірибелік-экспериментке Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университетінің «6В01101- Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының жалпы саны N=67 студенті қатыстырылады, олардың ішінде 1-2 курс студенттер (1 курс - 20 студент, 2 курс - 17 студент) бақылау тобына (БТ), 3-4 курс студенттері (3 курс - 15 студент, 4 курс - 15 студент) эксперимент тобына (ЭТ) жатқызылады.

Сонымен, болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың мотивациялық, когнитивтік, іс-әрекеттік компоненттерінің деңгейлерін анықтау барысындағы жүргізілген тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысындағы жасалған БТ мен ЭТ салыстырмалы талдау

нәтижесінде болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың барлық компоненттерінің ішінде мотивациялық компонент ең жоғары көрсеткіштерді көрсеткені анықталады. Мысалы: бақылау тобында 40,6%, ал эксперименттік топта 50,2%. Нәтижелеріне талдау жасайтын болсақ, болашақ педагогтер ретінде студенттердің жауаптары келесідей көрсеткіштерді береді: мотивациялық компоненттің мәні 40,6% (БТ – бақылау тобында), 50,2% (ЭТ – эксперименттік топ), когнитивтік компоненттің мәні 29,7% (БТ – бақылау тобында), 23,4% (ЭТ – эксперименттік топ), іс-әрекеттік компоненттің мәні 29,7% (БТ – бақылау тобында), 26,4% (ЭТ – эксперименттік топ) диаграммалар арқылы көрсетіледі (1-кесте, 1-сурет).

Кесте 1 – Болашақ педагогтердің оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлау компоненттері

Болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың құрылымдық компоненттері	Салыстырмалы талдаудың нәтижесі, %			
	Бақылау тобы (БТ)		Эксперименттік топ (ЭТ)	
	1 курс 20 студент	2 курс 17 студент	3 курс 15 студент	4 курс 15 студент
Мотивациялық компонент	20% (8 ст.)	20,6% (7 ст.)	23,6% (7 ст.)	26,6% (8 ст.)
Когнитивтік компонент	15% (6 ст.)	14,7% (5 ст.)	13,2% (4ст.)	10,2% (3ст.)
Іс-әрекеттік компонент	15% (6 ст.)	14,7% (5 ст.)	13,2% (4 ст.)	13,2% (4 ст.)

Сурет 2 – Болашақ педагогтердің оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлау компоненттерінің қалыптасу нәтижелерінің салыстырмалы диаграммасы

Сонымен, оқушыларға кәсіби бағдар беру олардың жеке тұлғалық қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру бағдарламасын іске асыру арқылы білім берудің одан әрі бағытын сәтті тандау, дамудың жеке траекториясын құру үшін педагогикалық шарт жасауға бағытталған болашақ педагогтердің кәсіби іс-әрекетінің ерекше түрі. Осыдан, болашақ педагогтер ақпарат берумен бірге үйлестіруші, диалог ұйымдастырушысы, көмекші, кеңесші, олардың жеке қабілеттерін ескере отырып, оқушыларға кәсіби бағдар беруді жүзеге асыруға жағдай жасайды. Кәсіби бағдар берудің практикалық-қолданбалы деңгейі өндірістік міндеттерді тиімді шешу мақсатында ұйымдастырушылық-техникалық, экономикалық, психологиялық -педагогикалық сипаттағы іс-шаралар жүйесінен тұрады.

Зерттеу барысында кәсіби бағдар беру бағытындағы іс-шараларды ұйымдастыру әрбір өлшеміне сәйкес бес балдық шкала бойынша бағаланады:

- презентативтілік (инновациялық идеяның көрінуі, презентация деңгейі, идеяны ұсыну мәдениеті, педагогикасы, әдістемесі мен практикадағы идеяның танымалдығы);
- эксклюзивтілік (идеяларды іске асырудың даралығы, ауқымы мен деңгейі, инновациялық идеяларды шешудің таңдауы, толықтығы мен өзіндік ерекшелігі);

- прогрессивтілік (оқытудың мазмұны мен әдістерінің өзектілігі, қазіргі білім беру үрдістеріне сәйкес келетін стандартты емес идеялардың болуы, тәжірибені әдістемелік және ғылыми жалпылау қабілеті);

- ынталылығы (мотивацияның болуы, жаңа өнімді жасау үшін белсенді шығармашылық іс-әрекетке қосылуы);

- оңтайлылық (сабақта қолданылатын құралдардың жеткіліктілігі, олардың үйлесімі, мақсатпен байланысы, аралық және түпкілікті нәтиже);

- нәтижелілік (өз іс-әрекетінің нәтижелерін талдай білу, әрбір қатысушы үшін алынған нәтиженің маңыздылығы мен мәні).

- технологиялық (сабақтың нақты алгоритмі (фазалар, кезеңдер, процедуралар), өзектендіру, проблемалау («үзіліс») түпнұсқалардың болуы, іздеу және ашу әдістері, таңдану, түсіну, рефлексия, интроспекция, өзін-өзі түзету).

- көркемдік (педагогикалық харизма, импровизация қабілеті, аудиторияға әсер ету дәрежесі, өз тәжірибесін таратуға және насихаттауға дайындық дәрежесі).

Сонымен кәсіби бағдар беру оқушылардың болашақ мамандығын саналы таңдауға дайындығын, тұлғалық қызығушылығы мен қоғамдық сұранысты қанағаттандыруға бағытталған кәсіби білім беру мекемелері, қоғамдық ұйымдар мен өнеркәсіп, отбасы мен мектеп және олардың әлеуметтік серіктестігінің жүйелі ұйымдастырылатын іс-әрекеті. Ол жалпыбілім беретін мектептегі еңбек тәрбиесі жүйесінің және оқу-тәрбие жұмысының бөлігі болып табылады. Бұл болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың ерекшелігі оның компоненттерінің (мотивациялық, когнитивтік, іс-әрекеттік) мазмұнына, кезеңдердің тұтастығын тікелей байланысты екенін көрсетеді, мектептегі педагогикалық іс-әрекеттің зерттелетін бағытына дайындығының қалыптасуын анықтайтын іс-әрекет тәжірибесін, білім, білік, дағды және белгілі бір іс-әрекет түріне оң қарым-қатынасын, жеке тұлғалық және кәсіби сапаларын қамтиды. Бұл болашақ педагогтердің оқушыларымен кәсіби бағдар беруге даярлаудың құрылымдық компоненттері арасында байланысты «қарым-қатынас» категориясы арқылы түсіндіруге мүмкіндік береді. Өйткені, білімнің, біліктіліктің және дағдылардың болуы іс-әрекет субъектісінің жеке тұлғалық және кәсіби сапаларын қалыптастыруға тікелей әсер ете алмайды, мұнда тұлға үшін кәсіби іс-әрекетке оң қарым-қатынасы субъективті маңызды, жеке тұлғалық белсенділікті күшейтеді, оны өзін-өзі дамыту және тұлғалық сапаларды қалыптастыру үдерістеріне бағыттайды.

Талқылау. Сонымен, жоғарыдағы аталған компоненттер болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіптік бағдар беруге даярлау үдерісінің келесі кезеңдерінде қалыптасады:

- бағдарлау кезеңі болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың мотивациялық компонентін қалыптастыруға бағытталады. Ол болашақ педагогтер ретінде студенттердің оқушылармен жұмыс істеу үшін кәсіби бағдар беру білімі мен дағдыларын меңгерудің маңыздылығын түсінуін, оқушылардың еңбек әлемі мен кәсіптерді білуге қызығушылығын дамыту бағытында жүргізілетін жұмыстардың негізгі ерекшеліктері туралы түсініктерін білуін, тұлғаның кәсіби-педагогикалық бағытылығын, оқушылармен кәсіби бағдарлауды сауатты жүргізу қажеттілігіне сенімнің қалыптасуын қамтиды;

- технологиялық кезең болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың когнитивтік компонентін қалыптастырумен байланысты. Бұл болашақ педагогтер ретінде студенттердің оқушыларға кәсіптік бағдар беру жұмысы саласындағы кәсіби қызметті жүзеге асыру үшін қажетті білім жүйесіне ие болу дәрежесін, білім беру мен дамытудың тұжырымдамалық психологиялық-педагогикалық негіздерін білудің және оқушыларға кәсіби бағдар беру саласындағы білімнің жүйелілігін және білім беру мазмұнының кәсіптік бағдарлау мүмкіндіктерін меңгеруін, кәсіби бағдар беру бағытындағы сабақтан тыс іс-әрекеттің ерекшеліктерін зерделеуін, мектепте сабақтардың кәсіби бағдарлау компонентін әзірлеуін, «Кәсіптер әлеміне саяхат» сабақтан тыс іс-шараларды жобалауын және оны ұйымдастыруын көрсетеді;

- рефлексиялық кезең болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың іс-әрекеттік компонентін қалыптастыруға арналған. Бұл кезеңде студенттер меңгерілген кәсіби

бағдар беру білімдерін қолдана отырып, тәжірибеге бағытталған педагогикалық міндеттерді талдауға үйренеді. Іс-әрекет компоненті оқушыларға кәсіби бағдар беру бойынша кәсіби іс-әрекетімен, оқушылардың мүдделері мен қажеттіліктеріне сәйкес қабылданатын шешімдердің барабарлығымен, оқушылардың болашақ мамандықты таңдау мәселелеріндегі танымдық және шығармашылық белсенділігімен, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын талдаудың аналитикалық дағдыларының қалыптасуымен ұсынылған.

Болашақ педагогтердің оқушыларға кәсіби бағдар беруге даярлаудың әрбір кезеңі іс-шаралар мақсаттары, мазмұны мен ерекшеліктері жүйе ретінде қарастырылады. Мұнда жүйекұраушы негіз интерактивті оқытудың формалары мен әдістері болып табылады, оның міндеттері: студенттердің қазіргі заманғы өзін-өзі анықтауға қызығушылығын ояту; нәтижелі мәселелер кәсіби оқу материалын игеру; болашақ педагогтердің қойылған оқу мәселесін шешудің жолдары мен нұсқаларын өз бетінше іздеуі немесе ұсынылған нұсқалардың бірін таңдау немесе өз нұсқасын табу және шешімнің негіздемесі; студенттер арасында әсер ету, командада жұмыс істеу тәсілдерін игеру, кез-келген көзқарасқа төзімділік таныту; оқушылардың пікірі мен көзқарасын қалыптастыру; өмірлік дағдыларды игеру және т.б. Сондықтан болашақ педагогтердің оқушылардың кәсіби бағдар беруге даярлаудың мотивациялық, когнитивтік және іс-әрекеттік компоненттерінің тұтастығы өзін-өзі дамыту нәтижесінде іс-әрекет тәжірибесін қалыптастырады.

Білім беру саласындағы заманауи үрдістер өскелең ұрпақтың кәсіби бағдар беру жүйесіндегі тәрбиелік бағыттардың өзгеруін анықтайды. Заманауи қоғамның модернизациясы мен инновациялық дамуы жағдайында бастамашылдық, шығармашылық ойлау және стандартты емес шешімдерді табу қабілеті, кәсіби жолды таңдау қабілеті, өмір бойы оқуға дайын болу жеке тұлғаның маңызды сапаларына айналуға. Бұл мәселені ойдағыдай шешуде болашақта оқушылардың бейімділігін, қабілеттері мен мүдделерін, әлеуметтік және кәсіби өзін-өзі анықтауын дамытудың айқындаушы факторларының бірі қосымша білім беруге ерекше рөл берілуі қажет.

Білім беруді цифрландыру жағдайына сәйкес, оның ішінде білім берудегі инновациялық процестерге сүйене отырып, болашақ педагог-психологтерді оқушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысына дайындаудың ұйымдастырылуын, құрылымын, мазмұнын қарастырады. Қазіргі педагог-психолог оқушылармен кәсіптік бағдарлау жұмысына дайын болуы, оқушылардың өзін-өзі бағалауын, өзін-өзі тануын, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын қалыптастыру бойынша білім мен дағдыларды игеруі үшін қолайлы жағдайлар жасай білуі, оқушылардың қабілеттерін дамыта білуі, оның ішінде кәсіптік-бағдарлау қызметін цифрландыру жағдайларына бейімдей алуы қажет дей отырып, болашақ педагог-психологтерді білім беруді цифрландыру жағдайында оқушылардың кәсіби бағдарлануына дайындауды ғылыми-теориялық және әдістемелік тұрғыдан негіздеу міндетін қояды. Авторлар болашақ педагог психологтерді оқушылардың кәсіби бағдарлануына дайындау мәселесін қарастырған отандық және шетелдік ғалымдардың жұмыстарына ғылыми-теориялық талдау жасап, жоғары сынып оқушыларының қазіргі заманғы кәсіптік бағдар беру жұмысын жүзеге асырудың жай-күйі мен тәсілдеріне қатынасын анықтау мақсатында олардан сауалнама алынды. Сауалнамаға Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ, Көкшетау университеті және Қарағанды Bolashaq академиясының студенттері қатыстырылады. Авторлар болашақ педагог-психологтердің кәсіби бағдарлау жұмысы бойынша даярлығын әдістемелік тұрғыдан арттыру; білімді цифрландыру жағдайында кәсіптік бағдарлау материалдарының мазмұнын өзектілендіру; кәсіптік бағдар беру жұмысының цифрлық құралдарының мүмкіндіктерін қолдану қажет дей отырып, көмекші құрал ретінде болашақ педагог-психологтер оқушыларды кәсіптік бағдарлау кезінде веб сайтты, цифрлық технологиялардың басқа мүмкіндіктерін пайдалана алады» деген қорытынды жасайды (Нуркенова және т.б., 2024).

Педагогикалық сыныптар білім алушыларының «Педагог» мамандығын таңдауға дайындығын кәсіби бағдарлау және педагогикалық сүйемелдеу құралы ретінде ұсынылған тақырыптың өзектілігі негізделеді. «Педагог» мамандығына қызығушылықты қалыптастыру және жоғары сынып оқушыларының педагогикалық мамандықты саналы түрде таңдауға деген

ынтасын дамыту мәселесіне назар аударады. Авторлар білім алушылардың болашақ кәсіби жолды таңдауға ерте кәсіби бағдарлануының қазіргі кезеңіндегі өзектілігіне баса назар аударады. Білім алушылардың «Педагог» мамандығын таңдауға дайындығын кәсіби бағдарлау және педагогикалық сүйемелдеу құралы ретінде педагогикалық сыныптардың қызметін негіздеу. Осы мақсатқа жету үшін деректерді теориялық талдау және эмпирикалық өңдеу әдістері қолданылады. Авторлар «педагогикалық сыныптар», «кәсіптік бағдар» және т.б. ұғымдарының мәнін ашады, жүргізілген талдау педагогикалық сыныптардың қызметін ұйымдастырудағы принциптер мен әдіс-намалық тәсілдерді негіздеуге мүмкіндік берді. Мақалада білім алушылардың «Педагог» мамандығын таңдауға дайындығын педагогикалық сүйемелдеу процесін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету сипаттамасы беріледі (Колумбаева және т.б., 2023).

Қоғамның сұранысы мен мамандықтың ерекшеліктері педагогтерді даярлау мен кәсіптік бағдар беруді интеграциялау мүмкіндіктерін қарастырудың қажеттілігін айқындайды. Сондықтан кәсіптік бағдар беру мамандарын даярлау мәселесінің күрделілігі, пәнаралық сипаты және қажетті әлеуметтік құзыреттерге ие болуы маңызды. Педагогикалық мамандықтың дамуы әлеуметтік күтулермен тығыз байланысты. Педагогтерді даярлауда үздіксіз білім берудегі кәсіби бағдарлау мазмұнын толықтыруға көңіл бөлу керек (Olteanu, Lucian Liviusz, 2024).

Осы орайда, білім алушыларға кәсіпті саналы таңдауға, оқыту бейініне, білім беру кәсіптік маршрут құруына көмектесу педагогтердің шеберлік деңгейін арттыру әдістемелік сүйемелдеу қызметінің басым бағыты болып табылады. Өйткені, бұл жұмыс педагогтердің біліктілігін арттыру жүйесінде басты орын алады, педагогтың кәсіби құзыреттілігін арттыруға, оның бастамасын дамытуға, шығармашылық әлеуетін ашуға ықпалын тигізеді (Чистякова, 2007).

Педагог-кәсіби бағдар беруші – бұл болашақ мамандықты таңдау кезеңінде кәсіби өзін-өзі анықтауға ықпал ететін жеке тұлғаны кәсіби тәрбиелеуді жүзеге асыратын маман. Педагог-кәсіби бағдар берушінің лауазымдық міндеттеріне мыналар кіреді: тұлғаның жас ерекшеліктері мен әлеуметтік тәжірибесін ескере отырып, мамандық пен біліктілікті таңдау процесін модельдеу; кәсіби қызметке оң мотивация қалыптастыруда жастарға және еңбекке қабілетті халыққа педагогикалық қолдау көрсету; жеке тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтауына, кәсіби таңдау кезеңінде белсенді позицияны қалыптастыруға ықпал ететін іс-шараларды әзірлеу және өткізу; мамандықтар мен біліктіліктердің мазмұнын, олардың әлеуметтік-экономикалық сипаттамаларын, нақты қызмет түрін игеру және орындау үшін қажетті маман мен жұмысшының жеке басының физиологиялық және психологиялық қасиеттерін анықтау; кәсіптік бағдар беру мәселелері бойынша кеңес беру; мамандықтарды игеру және біліктілік беру шарттары, тәсілдері, нысандары туралы хабардар ету; елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды бағыттарына сәйкес келетін мамандықтар мен қызметті насихаттау, оларды игеруге оң мотивация қалыптастыру; кәсіби кеңес берулерді ұйымдастыру және өткізу; жеке тұлғаның кәсіби қалыптасуы мен дамуының нұсқаларын іздеуде ақпараттық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыру; адамның кәсіби мансабын таңдауға, түзетуге, жоспарлауға жәрдемдесу; жеке тұлғаның кәсіби мүмкіндіктерін нақты өзін-өзі бағалауға көмек ұйымдастыру; медициналық және басқа да шектеулерді ескере отырып, білім берудің бейіндері мен бағыттарын, мамандықтарын топтарын олардың әлеуметтік-экономикалық маңыздылығын, даму перспективасын, еңбек жағдайлары мен оған ақы төлеуді айқындай отырып сипаттау; кәсіптік бағдарлау сұрақтары мен мәселелері бойынша конференциялар, семинарлар, кеңестер ұйымдастыру және өткізу (Пряжникова, 2010).

Сонымен, зерттеушілердің пікірінше, кәсіби бағдар беру келесі міндеттерді шешуге бағытталған:

- кәсіптер әлемімен таныстыру;
- қызығушылықтарды, қабілеттерді, бейімділіктер мен іс-әрекеттің мотивтерін зерттеу;
- мамандық таңдау ережелерімен таныстыру;
- өзінің кәсіби болашағы туралы ойлауды ынталандыру.

Қорытынды. Қорыта келгенде, кәсіптік бағдар беру оқушылардың білімі, білігі мен дағдыларындағы сандық көрсеткіштерді экономика мен еңбек нарығының сұраныстарына сәйкес арттыратын құрал болса, ал кәсіби өзін-өзі анықтау мүдделер, құндылық бағдарлары, дүниетаным негізінде қалыптасқан кәсіптік-еңбек мотивациясының сапалық көрсеткіші, яғни мағыналы кәсіби таңдаудың нәтижесі болып табылады.

Сондықтан, болашақ педагогтерді оқушыларға кәсіби бағдар берудің негізгі бағыттары бойынша даярлау қажет:

- кәсіптік білім беру оқушыларды еңбек қызметінің салаларымен, кәсіптерімен және мамандықтарымен таныстыру;
- кәсіптік тәрбие беру оқушылардың белгілі бір мамандыққа тұрақты кәсіптік қызығушылықтарын қалыптастыру;
- кәсіби белсендіру қызметтің әртүрлі салаларында практикалық сынау үшін жағдай жасау;
- оқушының кәсіби диагностикасы кәсіби бағдарлау, еңбек және кәсіби қызығушылықтарын қалыптастыру мақсатында оқушы тұлғасын зерттеу;
- педагогикалық кәсіби кеңес беру оқушыға еңбек қызметінің түрлері, оның қасиеттеріне, білімі мен бейімділігіне неғұрлым сәйкес келетін кәсіптер мен мамандықтар туралы әңгімелеу.
- кәсіптік ақпараттандыру еңбек іс-әрекетінде өндірістің қазіргі түрлерімен, еңбек нарығының жай-күйімен, білікті кадрларға шаруашылық кешеннің қажеттіліктерімен, кәсіптер нарығының мазмұны мен даму перспективаларымен, оларды игеру нысандары мен шарттарымен, кәсіптердің адамға қойылатын талаптарымен, кәсіптік біліктілік даму және өзін-өзі жетілдіру мүмкіндіктерімен таныстыру;
- кәсіби кеңес беру психологиялық ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін, сондай-ақ қоғамның қажеттіліктерін ескере отырып, кәсіби жолды таңдау туралы саналы шешім қабылдау мақсатында адамға кәсіби өзін-өзі анықтауға көмек көрсету және т.б.

Сонымен кәсіби бағдар беру мамандық таңдауда оқушыларға тұлғалық-бағдарлық көмек көрсету, еңбек нарығы жағдайында еңбекке қажеттілігі мен дайындығын қалыптастыру, қабілеттері мен икемділіктерін, кәсіби және танымдық қызығушылықтарын айқындау және дамыту бойынша әлеуметтік-экономикалық, психологиялық-педагогикалық, медициналық-биологиялық және өндірістік-техникалық іс-шаралардың ғылыми негізделген жүйесі болып табылады, бұл жүйенің негізгі мақсаты оқу-тәрбие үдерісінде, оқудан тыс және мектептен тыс жүзеге асырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- Баршаға қолжетімді сапалы білім. Педагогтердің I съезіне Ұлттық баяндама жобасы. (2023). Астана.
- Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (2011 жылғы 24 қазанда берілген өзгерістер мен толықтыруларымен).
- Қазақстан Республикасының Конституциясы. (1995).
- «Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы». Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы №249 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>
- Колумбаева, Ш. Ж., Жанбеков, Х. Н., Сайдахметов, Б. С., & Косшыгулова, А. С. (2023). Педагогические классы как средство профессиональной ориентации и педагогического сопровождения подготовки обучающихся к выбору профессии «педагог». Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Педагогические науки», 3(79), 265–275. <https://doi.org/10.51889/2959-5762.2023.79.3.023>
- Нуркенова, Г. К., Маженова, Р. Б., & Молдабекова, С. К. (2024). Білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ педагог-психологтерді оқушыларға кәсіби бағыт-бағдар беруге даярлау. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы, 1(78), 100–112. <https://doi.org/10.26577/JES2024780109>
- «Педагог қызметкерлер мен оларға теңестірілген тұлғалардың лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы». Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 31 наурыздағы №121 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200027394>
- Пряжникова, Е. Ю. (2010). Профориентация. Москва: Академия.
- Чистякова, С. Н. (2007). Педагогическое сопровождение самоопределения школьников. Москва: Академия.

Modise, O. M. (2015). *Building the profession of adult education: The case of the University of Botswana's Department of Adult Education*. *Creative Education*, 6, 2481–2492. <http://dx.doi.org/10.4236/ce.2015.623255>

OECD. (2004). *Career guidance: A handbook for policymakers*. <https://www.amazon.sg/Career-Guidance-Handbook-Policy-Makers/dp/9264015191>

Olteanu, L. L. (2024). *The possibilities of integrating career guidance into teacher training*. *OxIPO Interdisziplináris Tudományos Folyóirat*, 3, 79–88. <https://doi.org/10.35405/OXIPO.2024.3.79>

Watts, A. G. (2005). *Career guidance policy: An international review*. *Career Development Quarterly*, 54(1), 66–76. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2005.tb00142.x>

Reference:

Barşaға qoljetimdi sapalı bilim. Pedagogterdiñ I sezine Ultıq bayandama jobası (2023) [Quality education accessible to all. Draft National Report to the I Congress of Teachers]. Astana.

Qazaqstan Respwblıkasınıñ Konstitucıyası [Constitution of the Republic of Kazakhstan] (1995).

Qazaqstan Respwblıkasınıñ «Bilim twralı» Zañı [Law of the Republic of Kazakhstan «On Education»] (2011.24.10. berilgen ózgerister men tolıqturıwlarımen).

«Qazaqstan Respwblıkasında mektepke deyingi, orta, texnikalıq jáne kásiptik bilim berwdi damıtwdıñ 2023 – 2029 jıldarğa arnalğan tujırmamasın bekitw twralı» [«On approval of the Concept for the development of preschool, secondary, technical and vocational education in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029»] (Qazaqstan Respwblıkası Ükimetiniñ 2023 jılǵı 28 nawrızdaǵı № 249 qawlısı) <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>

Kolumbaeva, Sh.Zh., & Zhanbekov, Kh.N., Saidakhmetov, B.S., Kosshygulova A.S. (2023). *Pedagogicheskiye klassy kak sredstvo professional'noy oriyentatsii pedagogicheskogo soprovozhdeniya podgotovki obuchayushchikhsya k vyboru professii «pedagog»* [Pedagogical classes as a means of professional orientation and pedagogical support for preparing students to choose the profession of "teacher"] // *Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya «Pedagogicheskiye nauki»*. 3(79), 265-275. <https://doi.org/10.51889/2959-5762.2023.79.3.023>

Modise, O.M. (2015). *Building the Profession of Adult Education: The Case of the University of Botswana's Department of Adult Education*. *Creative Education*, 6, 2481-2492. <http://dx.doi.org/10.4236/ce.2015.623255>

Nurkenova, G.K. & Mazhenova, R.B., Moldabekova, S.K. (2024). *Bilim berwdi cıfrlandırw jaǵdayında bolaşaq pedagog-psixologterdi oqwşılardıǵa kásibi baǵıt-baǵdar berwge dayarlaw* [Training future teacher-psychologists to provide professional guidance to students in the context of digitalization of education] // *Ál-Farabı atındaǵı Qazaq ultıq wñiversiteti. Pedagogikalıq ǵılmдар seriesıyası*. 1 (78), 100-112. <https://doi.org/10.26577/JES2024780109>

Olteanu, Lucian Liviusz (2024): *The Possibilities of Integrating Career Guidance into Teacher Training*. *OxIPO – interdisziplináris tudományos folyóirat*, 2024/3. 79-88. Doi: <https://www.doi.org/10.35405/OXIPO.2024.3.79>

OECD (2004) *Career Guidance. A handbook for policymakers*. <https://www.amazon.sg/Career-Guidance-Handbook-Policy-Makers/dp/9264015191>

«Pedagog qızmetkerler men olarǵa teñestirilgen tulǵalardıñ lawazımdarınıñ úlgilik biliktilik sıpattamaların bekitw twralı» [On approval of model qualification characteristics for the positions of teaching staff and persons equated to them] (Qazaqstan Respwblıkası Bilim jáne ǵılım mınıstriniñ 2022 jılǵı 31 nawrızdaǵı № 121 bwıryǵı). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200027394>

Pryazhnikova, E.Y.(2010). *Proforientaciâ*. Moskva. Akademiya.

Chistyakova, S.N. (2007) *Pedagogicheskoye soprovozhdeniye samoopredeleniya shkol'nikov*. Moskva. Akademiya.

Watts, A.G. (2005). *Career Guidance Policy: an International Review*//Paper published in the *Career Development Quarterly*, 54(1), pp.66-76. <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.2005.tb00142.x>